

BAKOS MIKLÓS

BALATONFÜREDRE EMLÉKEZEM

Balatonfüred számomra – a tragikus 1934. évet kivéve – a boldog gyermekkort jelenti. A balatonparti hársfaillatot, a nagy fürdőzéseket, az evezéseket öregapám jellegzetes balatoni kétpárevezős csónakjában, a vitorlázásokat az ismerősök és rokonok hajóin a dingitől a 40-es cirkálóig. Jelenti a hangulatos éjféle miséket a Kerek templomban, ahová a frissen behavazott utcákon halk hóhullás közben ballagtunk. Az emlékezetes szüreteket a sárguló őszben az öregapám főzte báránypörkölttel és a disznóvágásokat a hideg decemberi hajnalokon. A szőlővenyige-parázs és a rajta sült keszeg illatát, és a többi változatos halételt, amelyeket nagyanyám és édesanyám varázsolt pontyból, fogasból, harcsából és más balatoni halakból, öregapám fügefáit, a rózsaszín-, fehér- és aransárga virágú oleandereket (amelyeket nem nagy lelkesedéssel öntöztünk), és a másutt azóta sem látott hatalmas fehérceseresznye-fát, amit a járókelők mindig megcsodáltak.

Gyermekkorom fő helyszíne anyai nagyszüleim (az akkori számozás szerint) Csók u. 6. sz. alatti háza, az Ágnes-villa volt. (Nevét nagyanyám nagy-nénje, Staffer Ágnes után kapta, aki nagyanyámat felnevelte. Valamikor a XIX. század utolsó évtizedeiben épülhetett, szerepel a fürdővendégek 1896. évi jegyzékében és az 1900-ban kiadott térképen.) Én nem itt születtem, hanem a közeli Marianne-villában (Jókai u. 6.), ahol édesapám egy földszinti lakást bérelt. 1926. január 31-én keresztelt meg a faluban levő ideiglenes kápolnában (a piros templom akkor még nem állt) dr. Luttor Ferenc plébános, aki életemet a háború végéig figyelemmel kísérte, édesanyámmal levelezésben állt, nekem pedig évente küldött Rómából egy-egy képeslapot dicsérő és buzdító sorokkal. Ezek közül a háború viharait – sajnos – csak egyetlen lap élte túl. A keresztelésben a Miklós Imre Benjámín Gyula nevetet

kaptam, de az állami anyakönyvbe csak a Miklóst jegyezték be.

Egészségemről hosszú évekig a közelben (a Jókai u. és Petőfi S. u. sarkán) lakó jó Loessl Lajos doktor bácsi gondoskodott. Ő írta fel a jóízű és kevésbé jóízű kanalas orvosságokat, és ő kapcsolta össze fémkapcsokkal a vigyázatlanságom következtében szögesdrót felhasította nyakamat. Az akkori idők igazi általános, univerzális orvosa volt, a betegségek gyógyítása mellett a foghúzástól a kisebb műtétekig sok mindent kitűnően elvégzett. Ma is előttem a kép, amikor egy utcai balesethez futva igyekezett, bal kezében orvosi táskájával, jobbában egy hatalmas géztekercsrel, amelynek kibomlott vége zászlóként libegett utána.

Édesapám házassága óriási felháborodást váltott ki a rokonság és a református ismerősök egy részében. Ehhez tudni kell a következőt: Édesapám és anyai nagyapám családja református, anyai nagyanyámé pedig katolikus. Amikor anyám és nővérei születtek, akkor a „sexus sexum sequitur” elv volt érvényben, azaz a fiúk az apa, a lányok az anya vallását követték, édesanyám így katolikus lett. Csak úgy volt hajlandó feleségül menni édesapámhoz, ha apám ún. reverzalist ad, azaz hivatalos nyilatkozatban beleegyezik abba, hogy minden születendő gyermeke katolikus legyen. Édesapámnak ezért

A szerző szülőháza

Kenyeres Benjámint (A szerző tulajdona)

nem volt maradása Füreden, áthelyezését kérte. Azonban csak két év múlva került sor, akkor Pá-pára, azután Nagyigmándra, majd Komáromba kerültünk. Ötödik éve laktunk ott, amikor édesapám 1934. május 27-én vesegyulladás következtében 38 éves korában váratlanul meghalt.

Édesanyámmal a temetés után azonnal visszaköltöztünk Balatonfüredre nagyszüleimhez. Édesanyám a nagy csapás okozta zavarodottságában nem gondolt arra, hogy a komáromi elemi iskolában nem kaphatok bizonyítványt, mert a tanév vége előtt kimaradtam, Füreden meg azért nem, mert a tanéből már csak két hét volt hátra. A szabályok szerint évet kellett volna ismételnem. A helyzetet Baán László igazgató-tanító és komáromi tanítóm, Farkas József jószívűsége oldotta meg. Farkas József az iskolai értesítőben (az igazgató tudta és aláírása nélkül) igazolta, hogy május 2-ig voltam az iskola rendes tanulója, Füreden pedig május 3-i dátummal vettem állományba, így levizsgázhattam mint rendes tanuló, nem vesztettem évet.

Kenyeres Benjámint öregapámnak volt egy horgászstégje a nádas szélén kb. a Baricska-csárda vonalában, amelyhez egy bejáró pallón lehetett eljutni (Különlegessége az volt, hogy volt rajta egy napóra, öregapám a zsebóráját sohasem vitte magával, ha horgászni ment.). Néhanapján magával vitt, de a horgászást nem tudta megkedveltetni velem. Nem tetszett nekem a kora hajnali felkelés, sem a tétlen üldögélés órákon át.

A vitorlás rejtelmeibe egyik unokatestvérem, Holényi Imre vezetett be, aki nagyon büszke volt arra, hogy három nappal idősebb nálam. Versenyen egyszer vagy talán kétszer vettem részt vele, egyébként nem versenyeztem. Alkalmadtán valamelyik barátom vagy ismerősöm hajóján csináltunk

többnapos balatoni túrákat, egyébként csak kisebb vitorlásversenyekre volt alkalmam. Néhány vitorlásversenyen a zsűrinek, ill. a szervezőbizottságnak lótifuti gyerek minőségben segédkeztem (hajómentésben, versenybóják kiemelésében, stb.). Ennek jutalmául egy ízben tiszteletjegyet kaptam a Nemzetközi Sporthét rendezvényeire (1942). Mindig a tengerre vágytam, de csak hetvenéves koromban jutottam el először egy kéthetes Égei-tengeri vitorlástúrára, azután ezt még kétfő követte.

Édesapám halála után nagyon szűkösön éltünk. Az özvegyi nyugdíj nem volt elég két gyerek felnevelésére és taníttatására. Édesanyám nem kaphatott tanítónői állást sem állami, sem egyházi iskolában, mert előnyben részesültek a családos férfiak és a jövedelem nélküli egyedülálló nők. Zongoraleckét adott, és magántanítást vállalt, az Esterházy-strandfürdő renoválása után pedig nyaranként ott pénztárosi állást vállalt.

Tizennégy éves koromtól iskolatársaim instruálásával kerestem némi pénzt, 16 éves koromtól kezdve már munkát is vállalhattam, így a gimnázium VII. osztályának elvégzése és az érettségi utáni nyáron a Nitrokémia fűzfő-gyártelepi gyárában dolgoztam egy hónapig segédmunkásként, majd vegyészgyakornokként kilenc harmad-, ill. negyedéves vegyész mérnök-hallgatóval és egy székely tanárnővel együtt a központi laboratórium kutatási részlegénél. Ez nemcsak arra volt jó, hogy pénzt keressék az egyetemi tanulmányaimhoz, hanem sokat tanultam is, és gyakorlatra tettem szert a laboratóriumi munkákban, ami előnyömmé vált az egyetemen.

Szeretettel emlékezem gyerekkori barátaimra, akikkel sokat voltam együtt szárazon és vízen: P. Nagy Lali és Sanyi, Tolnai Laci, Fekete Gyuri, Miklovicz András, Topolánszky Iván, Hampel Tóni (Bimbi), Lehoczky Csaba, stb. Na, és a lányok! 1945 előtt Brázay Judit és unokatestvére Fülöp Maya, 1945 után a Lipták rokonlányok: Lipták Judit és Zsuzsa, Józsa Éva és Yvonne (Mió). Lipták Gábor régi jó barátja és esküvői tanúja volt Kenyeres Ágnes nagynéném férjének, Paleta Géza vezérkari ezredesnek. Ezen a címen engem is a baráti kör tagjának tekintettek. Jártam hozzájuk – amikor a lányok a nyári és az évközi iskolai szünetekben Balatonfüreden voltak – bridzsezni, táncolni, vitorlázni, néha ebédre vagy uzsonnára.

E baráti kapcsolatok legtöbbször az 1956-os forradalom vetett véget, azután már nagyon ritkán találkoztunk. Egyesek emigráltak, mások megházasodtak, ritkábban jöttek Füredre, én is ritkábban

jártam arra. A vidám és hangulatos füredi légkör valahogy megváltozott.

A felnőttek közül, akiket különösen kedveltem: mindenekelőtt a felejthetetlen, aranyszívű, mindig vidám Pulcsi (Lipták Gáborné Gyapay Piroska), a három Irsay-lány (v. Bánfay Ernőné Kató, dr. Kiss Józsefné Böbe és dr. Köves Józsefné Irm). Mindhárman jó barátnői voltak a három Kenyeres-lánynak (Talabér Gyuláné Mária (Mata), édesanyám Bakos Lajosné Julianna (Lonci), Paleta Gézáne Ágnes (Nessy). A nyári baráti vacsorákat hetenként felváltva tartották Bánfayéknál és nálunk. Ezeket 1944-ben már én is részt vehettem a felnőttek között, hiszen már „érett” úr voltam. Időnként más-más ismerősöket is meghívtak ilyen vacsorára, pl. a jó humorú Gáspárdy Aladárt, a Szeretetház nyugalmazott igazgatóját, aki az I. világháború előtt az orsovai polgári iskola cserkészcsapatát alapította. Az utolsó ilyen vacsora Bánfayéknál volt

1944. okt. 29-én. Ez azért emlékezetes, mert Katóné – Balázs (Blazsek) Ili nagy mulatságára – első világháború idejebeli slágereket énekelt.

Nyaranként látogatóba jött Joly (Zsoli) néni és Duci bácsi, akiknek az igazi nevét sohasem tudtam (ma sem tudom), de mindig finom csokoládébonbonokat hoztak nekünk. (Joly néni saját szavai szerint anyai nagyanyám „vicelánya” volt, ezt sem tudom, hogy mit jelent, de a fényképét őrzöm).

Atyai jó barátom volt Csajághy Gábor királyi fővegyész, akit nagyon kedveltem, és aki tanulmányaimban a segítségemre volt, időnként anyagilag is

Gyermekkoromban elérhetetlen vágyam volt egy bicikli és egy fényképezőgép. (Aztán fényképezőgépem csak kutatómérnök koromban lett, biciklim pedig sohasem.) Mindezek ellenére úgy éreztem, és most is úgy érzem, hogy nehéz és küzdelmes de szép gyermekkorom volt Füreden.

BERTÓK GYULA

EGY TUDOMÁNYOS INTÉZET MŰKÖDÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI BALATONFÜREDEN, A II. VILÁGHÁBORÚ VÉGÉN ¹

1944–45 vészterhes hónapjaiban Balatonfüredet is elérte a történelem, gyors léptekkel jött és brutálisan. Néhány évvel korábban még a béke ideális szigetként írtak és beszéltek róla, nemcsak Magyarországról, hanem a nagyvilágból idelátogató turisták és fürdővendégek.

„Herendi porcelánon, holicsi poháron, Rohbock rézmetszetén ábrándozik Füred. A magyar Mózes: Széchenyi ide is eljött forrást fakasztani. Jókai sétált a nyárfák alatt tízezer hőseivel.” (Cs. Szabó László: Balatoni képeslapok. Bp., 1940.)

„Nyájas táj, hívogató. Ezt mondja: Ne siess. Pihenj. Hallod a fák zúgását? Valamit üzennek. Az ember megáll, hallgatja a zúgást, s egyszerre megérti, hogy kár volt sietni.” (Márai Sándor: Ég és Föld. Bp., 1942.)

Teleki Pál gr. néhai miniszterelnök (1939–41) okulva a trianoni tragédiából, ahol a tárgyalóasztal mellett jórészt az alakulóban lévő utódállamok (kisantant) által szállított hamis statisztikai, néprajzi, közigazgatási stb. adatok alapján döntöttek nagymértékben hozzájárult a Teleki Intézet létrehozásához. Az elnevezés és a hivatalos alapítás már a halála után történt. Talán Ady szavai illenek ide: „mi mindig mindenről elkésünk”. Hitelesen támasz-

kodhatunk egyrészt dr. Rónai András visszaemlékezéseire (Rónai András [1906-1991.]: Térképezett történelem. Bp., 1989., 1993.), aki a tudományos intézet létrehozása előtt gr. Teleki Pál közvetlen munkatársa, mintegy helyettese is volt. Az intézet-alapítás nem volt egyszerű, mivel 1941. április 3-a után előretört a háborús pszichózis, majd megtörténtek a „hadüzenetek”, és Magyarország számára is elkezdődött a II. világháború.

„A háború hamarosan elért a Teleki Intézetig. 1944. tavaszán több repülőátadás érte a fővárost. Néhány bomba a Festetich-palota közelébe esett, s ez nagy ijedelmet keltett a Történettudományi Intézetben, leginkább annak igazgatójában Deér Józsefben. Ostrom alá vették Hóman Bálintot, hogy az intézetet telepíttesse ki vidékre, ahol a bombázások elől védve lenne.” ... „Hóman elrendelte a kitelepítést Balatonfüredre.” ... „Balatonfüreden Hóman három épületkomplexumot szerzett nekünk. A Polgári Iskolák Tanári Üdülőjének épületét lakóhelyiségeknek és az akkor újonnan épült (szerkesztői megjegyzés: valójában emeletráépítés történt) és még nem lakott Esterházy-palotát hivatali helyiségeknek. Az utóbbit úgyszólván mi, az államtudományiak vettük igénybe.”